

Talousvaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto Vihreän kehityksen ohjelman teollisuussuunnitelma: EU:n hiilineutraali teollisuus kehityksen kärkeen

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto Vihreän kehityksen ohjelman teollisuussuunnitelma: EU:n hiilineutraali teollisuus kehityksen kärkeen (E 174/2022 vp): Asia on saapunut talousvaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- johtava asiantuntija Maija Palmu, työ- ja elinkeinoministeriö
- puheenjohtaja Markku Ollikainen, Suomen ilmastopaneeli
- johtava asiantuntija Janne Peljo, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- tutkija Olli-Pekka Kuusela, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
- elinkeino- ja ilmastoasiantuntija Teppo Säkkinen, Keskuskauppakamari
- asiantuntija Heikki Aro, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- energia- ja ilmastopäällikkö Ahti Fagerblom, Metsäteollisuus ry
- elinkeinoasioiden päällikkö Lauri Muranen, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- asiantuntijalautakunnan jäsen, ympäristöneuvos Esa Tommila, Suomen Ekomodernistit ry
- ekonomisti Roope Ohlsbom, Suomen Yrittäjät ry
- johtaja, kestävä kehitys Helena Soimakallio, Teknologiateollisuus ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- valtiovarainministeriö
- opetus- ja kulttuuriministeriö
- ympäristöministeriö
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Euroopan komissio julkaisi 1.2.2023 (KOM (2023) 62 lopullinen) tiedonannon vihreän kehityksen ohjelman teollisuussuunnitelma: EU:n hiilineutraali teollisuus kehityksen kärkeen. Komissio antoi samanaikaisesti liitteen, joka sisältää elpymis- ja palautumissuunnitelmien REPowerEU-lukuja koskevat ohjeet sekä aloitti jäsenmaiden kuulemisen valtiontukien tilapäisten kriisi- ja siirtymäpuitteiden tarkistamisesta.

Teollisuussuunnitelman tavoitteena on luoda suotuisa ympäristö, jotta voidaan lisätä Euroopan kunnianhimoisten ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi vaadittavien hiilineutraalien teknologioiden ja tuotteiden tuotantokapasiteettia EU:ssa. Tavoitteena on toimia nopeasti, kunnianhimoisesti ja päättäväisesti ja siten varmistaa EU:n teollisuuden johtava asema nopeasti kasvavalla hiilineutraalin teknologian alalla. Yrityksille ja työntekijöille tämä merkitsee sitä, että taidot muunnetaan laadukkaiksi työpaikoiksi ja innovaatiot saatetaan massatuotantoon yksinkertaisemman ja nopeamman sääntelykehyksen ansiosta. Rahoituksen parempi saatavuus mahdollistaa keskeisten puhtaan teknologian alojen nopean kasvun. Myös kolmannet maat ovat alkaneet tarttua hiilineutraalin teollisuuden mahdollisuuksiin. Kaupan ja kilpailun tulee olla reilua, ja Euroopan ja sen kumppaneiden on entistä enemmän torjuttava epäreiluja valtiontukia ja niiden markkinoita vääristäviä vaikutuksia.

Komission suunnitelma perustuu aiempiin aloitteisiin ja tukeutuu EU:n sisämarkkinoiden vahvuuksiin. Sillä täydennetään meneillään olevia Euroopan vihreän kehityksen ohjelman (Green Deal) ja RePowerEU-suunnitelman toimia.

Suunnitelma rakentuu neljän pilarin varaan: ennakoitava ja yksinkertaistettu sääntely-ympäristö, rahoituksen saannin nopeuttaminen, osaamisen lisääminen ja avoin kauppa häiriönsietokykyisten toimitusketjujen luomiseksi.

Valtioneuvoston kanta

Suomen aiemmat kannat on määritelty muun muassa seuraavissa U-kirjelmissä ja E-kirjeissä: EU:n teollisuusstrategiasta E 43/2020 ja EJ 6/2021, EU:n paremmasta sääntelystä ja EU:n lainsäädännön täytäntöönpanosta E 64/2021 vp ja E 157/2022 vp, lupamenettelystä ja REPowerEU-suunnitelmasta E 68/2022 vp, standardeista E 28/2022 vp, kriittisten raaka-aineiden aloitteesta E 160/2022 vp, sähkömarkkinamallista E 159/2022 vp, vaihtoehtoisten polttoaineiden infrastruktuurista U 53/2021 vp, valtiontukipuitteet EU-selonteossa sekä E 166/2022 vp, EJ 12/2022 vp ja EJ 13/2023 vp, investointituesta verotuksen kautta E 31/2022 vp, valtiontukien ryhmäpoikkeusasetuksesta U 71/2021 vp, EU-rahoituksesta E 166/2022 vp, osaamisen teemavuodesta E 137/2022 vp, kolmansista maista tulevista osajista E 111/2022 vp sekä kansainvälisen kaupan aloitteista E 31/2021 vp.

Suomi on sitoutunut edistämään yritysten ja toimialojen vihreää siirtymää osana hallitusohjelman ja ilmastolain mukaista tavoitetta saavuttaa hiilineutraalius vuonna 2035 ja tukee komission tavoitetta entisestään nopeuttaa vihreän ja digitaalisen siirtymän toteutumista. Suomi jakaa ko-

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

mission käsityksen siitä, että Euroopan siirtyminen ilmastoneutraaliin talouteen on mahdollista toteuttaa Euroopan kilpailukykyä samalla vahvistaen.

Suomi korostaa kokonaisvaltaista tulokulmaa teollisuuden vihreään siirtymään ja jo olemassa olevien tukivälineiden tehokasta käyttöä. Teollisuuden hiilineutraalia siirtymää tukevien toimenpiteiden on tärkeää vahvistaa EU:n teollisuuden globaalia kilpailukykyä, osaamista, työllisyyttä, innovatiivisuutta ja sisämarkkinoiden toimivuutta. Yksittäisten aloitteiden vaikutusarvioinnin lisäksi tarvitaan eri aloitteiden ja toimenpiteiden yhteisvaikutusten huolellista arviointia.

Suomi tunnistaa tarpeen arvioida, miten EU:n kilpailukyky voidaan turvata ja investointien ja työpaikkojen valuminen EU:n ulkopuolelle välttää tilanteessa, jossa muut keskeiset toimijat, kuten Kiina ja Yhdysvallat, tukevat strategisilla aloilla toimivia yrityksiä ja tekevät näille aloille merkittäviä investointeja. Suomi katsoo, että reilu kilpailu, toimivat sisämarkkinat ja nykyisten EU-varojen tehokas käyttö ovat EU:n pitkän aikavälin kilpailukyvyn perusta ja avainasemassa nykyisten ja tulevien haasteiden ratkaisemisessa.

Suomi näkee tärkeäksi komission resurssitehokkuutta, kiertotaloutta ja hiilineutraalien, esimerkiksi biopohjaisten, korvaavien materiaalien kehittämistä edistävät toimenpiteet. Teollisuuden oikeudenmukainen vihreä siirtymä tarvitsee onnistuakseen myös digitaalisia ratkaisuja, joiden avulla voidaan esimerkiksi parantaa teollisten prosessien energiatehokkuutta.

Suomi pitää tärkeänä, että EU:n kilpailukyky arvioidaan myös ennakoitavan ja mahdollisimman yksinkertaisen sääntely-ympäristön näkökulmasta. Vihreää siirtymää edistävän sääntelyn osalta on pyrittävä kunnianhimoisuuteen sekä luomaan yrityksille selkeä ja mahdollisimman vakaa investointi- ja toimintaympäristö. Annettujen ennakkotietojen perusteella Suomi toteaa, että hiilineutraalia teollisuutta koskevan säädöksen (Net-Zero Industry Act) toimenpiteiden kohdentamista, sisältöä ja vaikuttavuutta on arvioitava huolellisesti.

Suomi painottaa markkinaehtoista ja teknologianeutraalia lähestymistapaa, jossa markkinalle annetaan mahdollisuus hakea ilmasto- ja luontohaittojen vähentämiseen tehokkaita ratkaisuja. Ratkaisut voivat liittyä myös tehokkaampaan tai pienempään kulutukseen. Hiilineutraalin teollisuuden toteutumisen vaatima uudistuminen ja tulevaisuuden kilpailukyky edellyttävät investointeja uuteen teknologiaan sekä monipuolisten, sektorirajat ylittävien liiketoiminta- ja innovaatioekosysteemien kehittämiseen.

Suomi korostaa tarvetta huomioida kansalliset erityispiirteet asianmukaisella tavalla jättämällä jäsenvaltioille riittävästi liikkumavaraa lupamenettelyjen kehittämiseen ja nopeuttamiseen.

Suomi tukee tavoitetta vahvistaa EU:n roolia kansainvälisen tason standardoinnissa. Suomi tunnistaa kokeiluiden, pilotointien ja sääntelyn kokeiluympäristöjen merkityksen uusien teknologioiden kehittämisen ja käyttöönoton vauhdittajina, sekä julkisten hankintojen merkityksen vähähiilisten ja kiertotaloustuotteiden markkinoiden luomisessa.

Suomi pitää tärkeänä eurooppalaisten yritysverkostojen kehittymistä ja valtiorajat ylittävien yhteisten kehittämishankkeiden ja arvoketjujen muodostumista. On tärkeää hyödyntää jo olemassa

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

olevia foorumeita, verkostoja ja toimenpiteitä, jotka edistävät innovatiivista, sektorirajat ylittävää yhteistyötä.

EU:n on varmistettava tehokas ja yhdenmukainen kilpailu- ja valtiontukisääntöjen täytäntöönpano, jotta elinkeinoelämälle voidaan turvata välttämätön toimintaympäristön ennakoitavuus ja tasapuolisuus. Suomi ei näe tarvetta EU:n valtiontukipolitiikan perustavanlaatuiselle muutokselle vastineena ajankohtaisiin Euroopan kilpailukykyyn liittyviin kysymyksiin. Mahdolliset ajalliset ja sisällöllisesti rajatut valtiontukisääntöjen muutokset tulisi tehdä tietoperustaisen analyysin ja vaikutusarviointien osoittamien tarpeiden perusteella. Suomi suhtautuu kriittisesti valtiontukisääntöjen joustavoittamiseen strategisten alojen tuotannollisten investointitukien osalta. Erityisen varauksellisesti Suomi suhtautuu ehdotukseen jäsenmaiden mahdollisuudesta korottaa niiden myöntämää tukea niin paljon, että se yltää kolmannen maan myöntämän tuen tasolle (= tuen ”matching”).

Suomi näkee tärkeäksi, että Euroopalle yhteisesti tärkeiden hankkeiden (IPCEI) valmistelussa huomioidaan avoimuus ja laaja osallistumismahdollisuus sekä varmistetaan tulosten laaja vaikuttavuus. Euroopan kilpailukykyyn vahvistamisen kannalta on tärkeää, että myös pienet ja keskisuurat yritykset ovat mukana Euroopan laajuisissa yritysverkostoissa. IPCEI:n käyttöä on syytä harkita tapauskohtaisesti ja analysoida tarkkaan markkinapuutteet, joilla IPCEI:n käyttöä voi perustella. IPCEI-valmistelun läpinäkyvyyttä ja sujuvuutta on kehitettävä. Suomi ei toistaiseksi käytettävissä olevien tietojen perusteella näe hankkeiden arviointikriteereissä tarvetta muutoksiin, mutta tunnistaa komissionkin esiin nostaman työvoiman osaamisen kehittämisen merkityksen hankkeiden vaikuttavuudelle ja niiden tulosten leviämislle.

Suomen näkökulmasta EU:n aikaisen vaiheen syväteknologian (”deep-tech”) yrityksille tarjoamat rahoitusvaihtoehdot luovat kiinnostavia mahdollisuuksia osana teollisuus- ja innovaatiopolitiikan toimeenpanoa.

On tärkeää seurata, ettei julkinen rahoitus ja riskinjako muodostu markkinoilla liian suureksi ja häiritse yksityisten rahoitus- ja pääomamarkkinoiden toimintaa. Suomi ei näe nykyisessä tilanteessa tarvetta lisärahoitukselle tai kokonaan uusien EU-tason rahoitusvälineiden luomiselle. Suomi suhtautuu varauksellisesti investointitukien myöntämiseen verotuksen kautta. Innovaatio-rahastoa tulisi mahdollisuuksien mukaan kehittää teknologianeutraalina rahoitusvälineenä.

Suomi pitää hyvänä unionin aktiivisia toimia nykyisiin ja tulevaisuuden haasteisiin vastaavan osaamisen varmistamiseksi sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla. Suomi pitää hyvänä, että toimissa otetaan huomioon eri väestöryhmät ja toimialat laajasti. Teollisuuden vihreän kehityksen, hiilineutraaliuden ja digitalisaation saavuttamisessa osaamisen kehittäminen sekä koulutuksen ja tutkimuksen vahva yhteistyö ovat ensiarvoisen tärkeitä, ja näitä tulee tarkastella rinnakkain vihreän ja digisiirtymän ammatti- ja elinkeinorakenteeseen tuomien konkreettisten vaikutusten kanssa. Suomi pitää tarpeellisena kerätä tietoa vihreään kehitykseen tarvittavista ammattitaidoista. Haasteisiin tulee vastata työelämälähtöisesti ja laajassa yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Osaamisen teemavuoden tarjoamia kehittämismahdollisuuksia on tärkeä hyödyntää. Suomi korostaa erityisesti jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia toisen asteen ammatillisen koulutuksen, korkeakoulutuksen sekä vapaan sivistystyön tarjoamassa täydennys- ja uudelleen kouluttautumisessa.

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

Suomi kannattaa lainsäädännöllisiä ja operatiivisia EU-tason toimia, jotka tähtäävät EU:n houkuttelevuuden lisäämiseen ja työvoiman kansainvälisen liikkuvuuden edistämiseen EU-alueelle ja osaajien pitämiseksi EU:ssa. Suomi pitää tärkeänä, että osaamisreservi (EU Talent Pool) on integroitavissa sekä toiminnallisesti että teknisesti kansallisiin ulkomaisen työvoiman rekrytoinnin ja työnvälityksen operaatioihin.

Suomi katsoo, että avoimella ja sääntöihin perustuvalla kaupalla on keskeinen rooli EU:n kilpailukyvyyn turvaamisessa ja vihreän siirtymän tukemisessa. On tärkeää, että EU säilyy jatkossakin avoimena kansainväliselle kaupalle ja investoinneille. Samoin on tärkeää jatkaa pyrkimyksiä vahvistaa WTO:n roolia sääntöpohjaisen kauppajärjestelmän kehittämisessä. Mahdollisten uusien kauppapoliittisten aloitteiden ja hankkeiden osalta on tärkeää varmistaa, että ne osaltaan vahvistavat EU:n kilpailukykyä. Uusia aloitteita tulisi arvioida laajemmassa kokonaisuudessa ottaen huomioon mahdolliset heijastusvaikutukset kaupan kansainvälisen sääntöjärjestelmän kehittämiseen ja WTO:n uudistamiseen.

EU:n vapaakauppasopimus- ja kumppanuusverkosto muodostaa tärkeän keinon vapauttaa kauppaa ja lujittaa suhteita sekä kehittää sääntelyä. EU:n tulee jatkossakin panostaa markkinoillepääsyyn ml. avaamalla uusia markkinoita sekä vahvistaa raaka-aineiden toimitusketjuja. Kumppanuuksia voidaan vahvistaa ja tuotantoketjuja monipuolistaa parhaassa tapauksessa myös uudentyyppisillä yhteistyöaloitteilla. On tärkeää, että neuvotellut sopimukset saadaan toimeenpantua ja käynnissä olevat neuvottelut päätökseen.

Suomi pitää tärkeänä, että EU edistää kansainvälisessä kaupassa tasavertaisia toimintaedellytyksiä. Suomi tukee komission pyrkimyksiä puuttua eurooppalaisen teollisuuden kohtaamaan epäreiluun kilpailuun kaupan suojainstrumentteja käyttämällä tapauskohtaisesti silloin, kun edellytykset niiden käytölle täyttyvät.

EU:n tulisi tukea kestäväää ja vastuullista kehitystä kaupassa ja investoinneissa ja siten edistää kauppapolitiikan keinoin EU:n vihreän kehityksen ohjelmaa. On varmistettava, että EU:n kauppa- ja investointipolitiikka tukee kestävään kehityksen tavoitteiden (Agenda 2030) ja ilmastotavoitteiden saavuttamista ja että EU:n kauppasopimuksissa otetaan riittävällä tavalla huomioon sopimusten vaikutukset ympäristöön, kestävään kehitykseen, tasa-arvoon sekä naisten, tyttöjen ja työntekijöiden oikeuksiin liittyviin kysymyksiin. Kauppasopimusten tulee osaltaan edistää yritysten yhteiskuntavastuun toteutumista.

Suomi toteaa, että komissiossa valmisteilla oleva vientiluottostrategiaa koskeva aloite on kiinnostava, mutta sen kokonaisarviointi edellyttää lisätietoja.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Tiedonannon tausta ja tavoitteet

Euroopan komissio antoi 1.2.2023 tiedonannon Vihreän kehityksen ohjelman teollisuussuunnitelma: EU:n hiilineutraali teollisuus kehityksen kärkeen. Tiedonantoon sisältyvän teollisuussuunnitelman tavoitteena on luoda suotuisa ympäristö hiilineutraalien teknologioiden ja tuotteiden

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

tuotantokapasiteetin lisäämiseksi EU:ssa. Komission mukaan teollisuussuunnitelman mukaiset toimenpiteet ovat tarpeen, jotta EU:n kunnianhimoiset ilmastotavoitteet voidaan saavuttaa sekä samalla varmistaa EU:n teollisuuden johtava asema hiilineutraalin teknologian alalla ja kilpailukyky globaaleilla markkinoilla.

Teollisuussuunnitelma täydentää Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa (Green Deal) ja RePowerEU-suunnitelmaa, ja sen mukaisilla toimenpiteillä tavoitellaan hiilineutraalien teknologioiden osalta ennakoitavaa ja yksinkertaistettua sääntely-ympäristöä, rahoituksen nopeampaa saatavuutta, korkeatasoisempaa osaamista ja avointa kansainvälistä kauppaa häiriönsietokykyisten toimitusketjujen luomiseksi.

Komissio on teollisuussuunnitelmaa koskevan tiedonannon antamisen jälkeen kevään 2023 aikana antanut joitain teollisuussuunnitelmassa ennakoituja säädösehdotuksia. Näistä talousvaliokunta on antanut lausuntonsa kriittisten raaka-aineiden turvaamista koskevasta säädösehdotuksesta (TaVL 2/2023 vp — U 7/2023 vp) sekä nettonollateollisuutta koskevasta säädösehdotuksesta (TaVL 3/2023 vp — U 6/2023 vp). Valiokunta viittaa näihin lausuntoihinsa sekä talousvaliokunnan lausuntoihin strategisesta autonomiasta (TaVL 4/2023 vp — E 180/2022 vp) ja Euroopan taloudellista turvallisuutta koskevasta komission tiedonannosta (TaVL 5/2023 vp — E 13/2023 vp) sekä kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin kysymyksiin:

Keskeisten ehdotusten arviointia

Yleisiä huomioita

Talousvaliokunta kannattaa teollisuussuunnitelman tavoitetta lisätä hiilineutraalien teknologioiden ja tuotteiden tuotantokapasiteettia EU:ssa sekä samalla varmistaa EU:n teollisuuden kilpailukyky globaaleilla markkinoilla. Valiokunta toteaa, että puhtaaseen energiaan perustuvien hiilineutraalien teknologioiden kehittäminen ja nopea tuominen kaupalliseen käyttöön on EU:n ilmastotavoitteiden toteutumisen, EU:n talouden kasvun ja kilpailukyvyyn sekä kriisin- ja häiriönsietokyvyn vahvistamisen ehdoton edellytys. On kuitenkin varmistettava, että ehdotettavat keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat innovaatioihin ja investointeihin kannustavia, sisämarkkinoiden toimintaa mahdollisimman vähän vääristäviä sekä teknologianeutraaleja ja kustannustehokkaita. Valiokunta korostaa kiertotalouden ratkaisujen merkitystä teollisuussuunnitelmassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamisessa. Kiertotalous voi myös edistää omavaraisuutta ja vähentää riippuvuutta kriittisistä materiaaleista.

Komission tiedonannossa todetaan, että komissio arvioi kunkin teollisuussuunnitelmaan liittyvän yksittäisen säädösehdotuksensa kilpailukykyvaikutukset. Talousvaliokunta pitää erittäin valitettavana, että tästä huolimatta komissio on kiireeseen vedoten jättänyt vaikutusarvioinnin tekemättä esimerkiksi teollisuussuunnitelmaan perustuvasta nettonollateknologioita koskevasta säädösehdotuksesta. Talousvaliokunta korostaa huolellisen vaikutusarvioinnin merkitystä ja yhtyy valtioneuvoston näkemykseen, jonka mukaan yksittäisten aloitteiden vaikutusarvioinnin lisäksi tarvitaan eri aloitteiden ja toimenpiteiden yhteisvaikutusten huolellista arviointia. Valiokunta katsoo myös, että hiilineutraaleja teknologioita koskevien yksittäisten ehdotusten vaikutusarviointeihin tulisi sisällyttää selvitys niiden potentiaalista aiheuttaa epäsuoria päästöjä sekä arvio siitä, miten ne toimivat kiertotalouden toteuttamisen ja kehittämisen näkökulmasta.

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

Suomen vahvuuksia puhtaisiin teknologioihin kohdistuvien investointien osalta ovat erityisesti hyvät mahdollisuudet kasvattaa puhtaan energian tuotantoa ja kohdentaa tutkimus- ja innovaatio-opanostuksia uusien puhtaiden ja älykkäiden teknologioiden kehittämiseen. Suomessa on myös vahvaa osaamista esimerkiksi kestäväan biotalouteen perustuvien teknologioiden sekä korkean jalostusarvon omaavien puupohjaisten korvaavien tuotteiden kehittäjänä. Talousvaliokunta katsoo, että kestäväan biotalouden ratkaisut ovat keskeinen elementti vihreän siirtymän toteuttamisessa ja pitää tärkeänä, että Suomi hyödyntää näitä vahvuuksiaan mahdollisimman tehokkaasti. Valiokunta toteaa, että Suomalaisilla yrityksillä on myös hyvät edellytykset menestyä esimerkiksi vetyhuutokaupassa, jonka komissio järjestää syksyllä 2023. Huutokaupassa on jaossa EU:n investointirahastosta huomattavia summia uusiutuvan vedyn tuottajille.

Ennakoitavan ja selkeän sääntelyn keskeinen merkitys osana houkuttelevaa investointiympäristöä

Yrityksillä on keskeinen rooli vihreän siirtymän toteuttajana ja hiilineutraalien teknologioiden kehittäjänä, joten niille on luotava kilpailukykyiset toimintaedellytykset, kun pyritään lisäämään hiilivapaita teknologioita ja puhdasta energiaa hyödyntävää teollisuutta EU:ssa. Tämä tarkoittaa muun muassa ennakoitavaa toiminta- ja investointiympäristöä, selkeää sääntelyä sekä sujuvia lupamenettelyjä ja muita hallinnollisia menettelyjä.

Talousvaliokunta toteaa, että sääntely-ympäristön ennakoitavuuteen ja toimivuuteen vaikuttavat sekä EU:n lainsäädäntö että kansallinen sääntely. Kansalliset erityispiirteet huomioiden jäsenvaltioilla tulisikin olla liikkumavaraa järjestää esimerkiksi teollisiin investointeihin liittyvät lupaprosessit niin, että ne mahdollistavat lupahakemusten mahdollisimman sujuvan käsittelyn. Koska Suomi kilpailee teollisuuden investoinneista myös muiden EU-maiden kanssa, on erittäin tärkeää, että Suomen kansallinen lainsäädäntö muodostaa mahdollisimman loogisen ja ennakoitavan kokonaisuuden ja toimii hyvin yhdessä myös EU-tason sääntelyn kanssa. Näin voidaan vahvistaa Suomen vetovoimaisuutta investointien sijaintipaikkana puhtaiden teknologioiden ja puhtaan energian investointien osalta. Tämä on erittäin tärkeää, koska Suomessa on rajallisesti pääomia ja kilpailukyvyn turvaaminen edellyttää myös ulkomaisia investointeja ja ulkomaista pääomaa.

Talousvaliokunta pitää välttämättömänä, että sekä hallinnollisiin prosesseihin liittyvää EU:n sääntelyä että kansallisia lupamenettelyjä kehitetään niin, että ne ovat selkeitä ja kestoaltaan nykyistä paremmin ennustettavia. Esimerkiksi yhden luukun periaatetta tulisi pyrkiä toteuttamaan lupamenettelyissä nykyistä tehokkaammin. Valiokunta kuitenkin korostaa, että lupaprosessien kehittäminen ja virtaviivaistaminen ei saa johtaa siihen, että arvioinnin laatu heikkenee. Esimerkiksi ympäristövaikutukset ja maanomistajien asema on myös jatkossa pystyttävä huomioimaan kattavasti.

Hiilineutraalien teknologioiden kehittämiseen tarvittavan rahoituksen saatavuuden turvaaminen

EU:n ilmastotavoitteiden toteutumisen sekä EU:n kilpailukyvyn näkökulmasta on olennaista, että puhtaiden teknologioiden käyttöönotto voidaan toteuttaa hallitusti ja mahdollisimman nopealla aikataululla. Tämä edellyttää merkittäviä pääomia ja investointeja. Talousvaliokunta pitää tärkeänä, että siirtymä toteutetaan ensisijaisesti yksityisin investoinnein sekä mahdollisimman

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

markkinaehtoisesti ja teknologianeutraalisti. Valiokunta korostaa myös EU:n pääomamarkkinoiden kehittämisen keskeistä merkitystä hiilineutraaliin teollisuuteen liittyvien yksityisten investointien vauhdittajana.

Hiilineutraaleihin teknologioihin perustuvaan teollisuuteen siirtyminen suunnitellulla nopealla aikataululla edellyttää kuitenkin myös julkista rahoitusta. Julkista rahoitusta tarvitaan erityisesti tilanteissa, joissa vihreän siirtymän edistämiseksi tarpeellisia hankkeita ei voida toteuttaa yksityisin investoinnein. Esimerkiksi uusien teknologioiden kehittämiseen voi olla vaikea saada riittävästi yksityistä rahoitusta. On kuitenkin huolehdittava siitä, ettei julkinen rahoitus muodostu markkinoilla liian hallitsevaksi ja häiritse yksityisten rahoitus- ja pääomamarkkinoiden toimintaa. Valiokunta korostaa, että julkinen rahoitus ei saa olla suuruudeltaan ylimitoitettua ja se tulee kohdistaa arvoketjujen niihin kohtiin, joissa se tuottaa mahdollisimman paljon taloudellista lisäarvoa. Lisäksi tulee huolehtia siitä, että julkinen rahoitus myönnetään sellaisessa muodossa, että se vääristää mahdollisimman vähän kilpailua ja sisämarkkinoiden toimintaa. Valiokunta huomauttaa, että julkista rahoitusta myönnetään EU:ssa edelleen myös fossiilisiin teknologioihin perustuviin hankkeisiin, joten tukien kohdentamiseen on kiinnitettävä aiempaa tarkempaa huomiota.

Komission teollisuussuunnitelmalla on yhteys myös hiljattain uudistettuihin EU:n yleisiin valtiontukisääntöihin sekä Venäjän hyökkäyssodan ja aiemmin koronapandemian vuoksi annettuihin ajalliselta kestoaltaan rajattuihin tilapäisiin valtiontukipuitteisiin. Tilapäiset valtiontukipuitteet mahdollistavat valtiontukien myöntämisen aiempaa löyhemmin perustein esimerkiksi suorina toimintatukina ja tukina vaikeuksissa oleville yrityksille. Talousvaliokunta pitää huolestuttavana, että tämäntyyppiset sisämarkkinoita vääristävät tuet ovat sallittuja myös muulloin kuin akuuteissa markkinoiden kriisitilanteissa huomattavasti kevyemmin perustein kuin aiemmin. Venäjän hyökkäyssodan ohella sallivampaa EU:n valtiontukivalvontaa perustellaan myös muiden suurten kauppablokkien muuttuneella kilpailukäyttäytymisellä ja niiden laajoilla valtiontukitoimenpiteillä, joiden seurauksena kilpailu globaaleilla markkinoilla on merkittävästi kiristynyt. Erityisen vaikuttava toimi EU:n näkökulmasta on Yhdysvaltojen IRA -paketti (Inflation Reduction Act).

Talousvaliokunta pitää valtioneuvoston tiukkaa suhtautumista valtiontukiin perusteltuna ja Suomen edun mukaisena. Valiokunta kuitenkin toteaa, että nykyisenkaltainen kireä kilpailutilanne ja valtiontukikilpailu globaaleilla markkinoilla voi jatkua pitkään, ja siksi on tarpeen varautua myös siihen, että Suomen aktiivisesta vaikuttamistyöstä huolimatta EU:n valtiontukivalvonnan joustoja jatketaan suunniteltua pidempään. Talousvaliokunta pitää tärkeänä, että Suomella on selkeät kannat ja Suomen kilpailukykyä tukevat toiminta- ja vaikuttamissuunnitelmat myös siltä varalta, että EU:n valtiontukivalvonnan joustot jäävät pysyviksi tai suunniteltua pidempiaikaisiksi.

Talousvaliokunta katsoo, että ilmastotoimiin liittyviä markkinoita tulisi määrätietoisesti pyrkiä laajentamaan myös EU:n ulkopuolelle sekä EU:n että kansallisin toimin. Valiokunta korostaa toimivan kansallisen vientiluottojärjestelmän merkitystä, kun suomalaisen yritykset pyrkivät laajentamaan markkinoitaan EU:n ulkopuolelle.

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

Panostukset osaamiseen

Merkittävien puhtaisiin teknologioihin perustuvien innovaatioiden syntyminen edellyttää uudenlaista ja korkeatasoista osaamista ja tutkimusta. Talousvaliokunta katsoo, että sekä EU:n tasolla että jäsenmaissa tarvitaan strategista näkemystä perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen roolista niin, että tutkimukseen kohdistettavilla panostuksilla voidaan parhaalla mahdollisella tavalla edistää teollisuuden tarpeisiin soveltuvien puhtaiden teknologioiden kehittämistä ja niiden käyttöönottoa. Tämä edellyttää merkittäviä investointeja osaamiseen ja inhimillisen pääoman kartuttamiseen.

Hiilineutraalien teknologioiden kehittäminen ja nopea käyttöönotto vaativat myös entistä enemmän osaavaa työvoimaa. Osaavasta työvoimasta käydään kilpailua sekä globaalilla tasolla että myös EU:n jäsenmaiden välillä. Joillain toimialoilla myös ammattien tehtäväsäällöt muuttuvat merkittävästi ja lisäksi voi syntyä kokonaan uusia ammatteja. Näin ollen täydennys- ja uudelleen- koulutukseen pitää pystyä panostamaan entistä tehokkaammin ja kohdennetummin. Talousvaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että koulutuspolitiikka kuuluu suurelta osin jäsenmaiden toimivaltaan, joten myös Suomen kansalliset koulutuspolitiikkaa koskevat ratkaisut vaikuttavat olennaisesti Suomen kilpailukykyyn globaaleilla ja EU:n markkinoilla.

Talousvaliokunta pitää valtioneuvoston tavoin tarpeellisena kerätä tietoa vihreään kehitykseen tarvittavasta osaamisesta ja ammattitaidoista. Osaamishaasteisiin tulee vastata työelämälähtöisesti ja yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Talousvaliokunta toteaa, että tietoa tulee kerätä systemaattisesti ja kattavasti niin, että puhtaan siirtymän näkökulmasta keskeiset toimialat ja niiden mahdolliset erityistarpeet huomioidaan. Valiokunta katsoo, että valtionhallinnon ja keskeisten teollisuudenalojen toimijoiden yhteistyönä laadittuja toimialakohtaisia vähähiilisyystiekarttoja voitaisiin hyödyntää myös eri alojen osaamistarpeiden kartoittamisessa ja näihin tarpeisiin vastaamisessa.

Avoimen kaupan merkitys teollisuuden vihreän siirtymän ja EU:n kilpailukyvyn näkökulmasta

EU:n kauppapolitiikka on kahdenvälisen kauppasopimusten ohella pitkään perustunut pyrkimykseen sääntömääräisen monenkeskisen ja avoimen kauppajärjestelmän kehittämiseen erityisesti maailman kauppajärjestö WTO:n puitteissa. Vallitseva haasteellinen geopoliittinen tilanne ja EU:n kanssa kilpailevien suurten kauppablokkien viimeaikaiset toimet niiden kotimarkkinoiden suojaamiseksi ovat kuitenkin kiristäneet kilpailua globaaleilla markkinoilla. Tämä vaikeuttaa olennaisesti monenkeskisiin sopimuksiin perustuvan kauppajärjestelmän toimintaa ja kehittämistä.

EU:n ja Suomen haasteena on pystyä parhaalla mahdollisella tavalla navigoimaan muuttuneessa tilanteessa niin, että EU säilyy jatkossakin avoimena ja houkuttelevana kohteena kansainväliselle kaupalle ja investoinneille. Lisäksi on pystyttävä varmistamaan häiriönsietokykyiset toimitusketjut ja vähentämään EU:n ja sen jäsenmaiden liiallista riippuvuutta esimerkiksi kriittisten raaka-aineiden toimittajamaista. Riippuvuutta yksittäisistä maista voidaan usein vähentää arvoketjuja hajauttamalla, jolloin yksittäisen maan toimitusvaikeudet eivät pysäytä teollisuudelle tärkeiden raaka-aineiden ja komponenttien toimituksia. Talousvaliokunta toteaa, että tämä edellyttää kattavaa vapaakauppasopimus- ja kumppanuusverkostoa sekä niiden jatkuvaa kehittämistä.

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

Valiokunta toteaa, että erityisen tärkeää tällä hetkellä on EU:n ja Yhdysvaltain välinen vuoropuhelu ja kauppaneuvottelujen eteneminen. Yhdysvallat on EU:lle sekä kumppani että kilpailija. EU:n keskeinen tavoite on saada poistettua Yhdysvaltojen IRA-pakettiin liittyviä protektionistisia elementtejä, jotka estävät eurooppalaisten yritysten pääsyä Yhdysvaltojen markkinoille. Suuren läntisten demokratioiden välisen kaupan vahvistumisella olisi myös laajempi geopoliittinen ja talousturvallisuutta vahvistava vaikutus.

Kokoavia huomioita

Talousvaliokunta katsoo, että Euroopan tulee vastata globaalin kilpailutilanteen muutokseen pitkäjänteisillä teollisuuden uudistumista tukevilla toimilla. Teollisuuden hiilineutraalia siirtymää tukevien toimenpiteiden tulee olla sellaisia, että ne vahvistavat EU:n teollisuuden globaalia kilpailukykyä sekä parantavat osaamista, työllisyyttä, innovaatioita ja sisämarkkinoiden toimivuutta. Puhtaita teknologioita edistävät toimet tulee toteuttaa mahdollisimman markkinaehtoisesti, teknologianeutraalisti ja ensisijaisesti yksityisin investoinnein. On selvää, että myös julkista rahoitusta tarvitaan erityisesti tilanteissa, joissa vihreän siirtymän edistämiseksi tarpeellisia hankkeita ei voida toteuttaa yksityisin investoinnein. Julkinen rahoitus tulee suunnata niin, että se tuottaa mahdollisimman paljon lisäarvoa ja vääristää mahdollisimman vähän kilpailua ja sisämarkkinoiden toimintaa.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Talousvaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen edellä esitettyjä näkökohtia.

Valiokunnan lausunto TaVL 6/2023 vp

Helsingissä 15.9.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Sakari Puisto ps
varapuheenjohtaja Ville Kaunisto kok
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Noora Fagerström kok
jäsen Kaisa Garedeu ps
jäsen Antti Kangas ps
jäsen Mai Kivelä vas
jäsen Katri Kulmuni kesk
jäsen Helena Marttila sd
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Matias Mäkynen sd
jäsen Pia Sillanpää ps
jäsen Joakim Strand r
jäsen Oras Tynkkynen vihr
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
jäsen Juha Viitala sd
varajäsen Pauli Aalto-Setälä kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Johanna Rihto-Kekkonen